

21. Asırda Bosna Hersek'te İslamî Gündem

Islamic Scenes in Bosnia and Herzegovina in the 21st Century

Samed Omerdic¹

Öz

Bosna Hersek Devleti ve Boşnak Müslümanlar Osmanlı'nın çekilişinden sonra çok zor süreçlerden geçmiş, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı (SHS), Yugoslavya Krallığı, Bağımsız Hırvatistan Devleti (NDH) ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti gibi rejimleri sürecinde hep baskı, sürgün ve zulüm görmüş ve her türlü hak ve hürriyetlerden mahrum edilmişlerdir. Boşnak alimler, ilahiyatçılar, imam-hatip hocaları ve imam-hatipler İslam dinini korumak adına bütün baskı ve zulümlere rağmen kararlı bir şekilde davasını devam ettirmişlerdir. Osmanlı'dan sonraki zamanda yaşadıkları her şeye rağmen, Boşnak Müslümanlar yok olmadıklarına göre, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetini son yıllarda (1975'ten sonra) az da olsa din haklarını tanımaya mecbur bırakmıştır. Yugoslavya Cumhurbaşkanı Josip Broz Tito Mısır, Hindistan ve İran ile iyi ilişkiler içerisinde olduğu için Boşnak Müslümanlar dini eğitimi daha çok Mısır'da görmeye başladılar. Buradan hareketle 1990'lı yıllara doğru yaklaşırken Bosna Hersek'te daha önce fiili olmayan yeni dini akım ve ideolojiler görülmeye başlandı. Bosna Hersek dini sahasında 1992-1995 savaşından sonra Şii, Vehhabî, Ahmediyye ve bazı tarikatlar gibi farklı dini akımlar faaliyete geçtiler. Osmanlı'nın Bosna Hersek'ten çekilişinden sonra Boşnak Müslümanların din hizmetlerini yürütmek üzere Boşnakların yegâne dini kurumu olan Bosna Hersek İslam Birliği 1995'ten itibaren, halka İslam'ı

¹ Samed Omerdic, Sarajevo Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Doktora Öğrencisi, omerdic@gmail.com.

sözle ve yazı ile anlatmakla yetinmemiş, uygulamaya yönelik bağlayıcı fetvalar vermişler ve kararlar almışlardır. Bosna Hersek İslam Birliği dışında örgütlenen dini akım ve grupları kendi bünyesine davet ederek, ümmetin birliği ve beraberliği için en faydalı olacağı mütalaa olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bosna Hersek, Bosna Hersek İslam Birliği, Dini Akımlar, Vehabizm, Şiizm, Hanefi-Mâtürîdî Geleneği.

Abstract

The state of Bosnia and Herzegovina, as well as the Bosniak Muslims, since the withdrawal of the Ottoman Empire, lived within very difficult social processes under the regimes of the Austro-Hungarian Empire, Serbian, Croatian and Slovenian kingdoms (SHS), the Kingdom of Yugoslavia, the Independent State of Croatia (NDH) and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia which did not give them almost any kind of rights and freedoms, exposing them to the processes of imprisoning, abuse, oppression and genocide.

Bosnian alocs, theologians, mudarris and imams resolutely continued their religious call despite all the repression and persecution. In spite of everything they experienced, Bosniak Muslims forced the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in recent years (after 1975) to recognize, although partially, the religious rights of Bosniaks Muslims. In addition, Yugoslav President Josip Broz Tito had very good relations with Egypt, India and Iran, and hence the religious education of young Bosniak Muslims began to take place in Egypt. In this regard, while approaching the nineties, new religious movements and ideologies that were not present before, were de facto noticed on the Islamic scene in Bosnia and Herzegovina. After the war of 1992-1995, the Wahhabi, Shia, Ahmed, and certain Dervish ranks began to operate in the society.

However, much sooner, after the withdrawal of the Ottoman Empire from Bosnia and Herzegovina, the Bosniak Muslims founded the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, which has exclusive authority to take care of the needs of Muslims and to deal with Islamic religious issues. Therefore, the Islamic Community, faced with the new religious movements and ideologies, was not satisfied only with the spoken and written words in order to understand Islam better, but it also implemented very important fetches and decisions, and called upon all religious organizations that do not operate under the Islamic Commu-

nity of BiH to join the Islamic Community of BiH in order to preserve the Um-mah unity.

Keywords: Bosnia And Herzegovina, İslamic Comunity İn Bosnia And Herzegovina, Religions Movements, Vehhabism, Shia, Maturidi-Khanefi.

Bosna Hersek Müslümanlarının Sorunları ve Olaylara Karşı Yaklaşımları

Siyasi ve idari yapı bakımından dünyanın en karmaşık ülkelerinden biri olan Bosna-Hersek'in tarihi seyrine baktığımızda Osmanlı Devleti'nden sonra onun topraklarına hükmeden (Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, Yugoslavya Krallığı, Bağımsız Hırvatistan Devleti (NDH) ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti) beş devletin yok olmasına tanıklık etmesine rağmen, kendi varlığını sürdürmeyi başardığını görmekteyiz.² Buna rağmen sonraki yıllar Boşnaklar için en hayati mücadele alanı, kendi **ulus kimlik** varlığını "ispatlamak" dolayısı ile Devletçe Boşnak ulus kimliğini kabul ettirmek ve **Bosna Hersek Vatanseverliği (Vatana aidiyet)** duygusunu canlandırmak olagelmıştır.

Bosna Hersek'te Boşnakların ulus kimliğini oluşturmaya yönelik girişimler aşağıdaki paragraflarda belirtilmeye çalışmıştır.

Bu kapsamda dini sahada, Osmanlı İmparatorluğundan sonra 1878 yılında Bosna-Hersek'i işgal eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna karşı **Boşnak Kimliğini** korumak için, Boşnaklar, tamamen **bağımsız / kendi özerkliğine sahip** dini bir idare (Bosna Hersek İslam Birliği) kurmuşlardır.³ 1882 yılında o zamanki Saraybosna müftüsü olan Hilmi

² Bosna Hersek tarihi hakkında geniş bilgi için bkz: Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Sarajevo, 1997.

³ Boşnakları İstanbul'daki Şeyhülislam'dan ayırması yeni politikanın en büyük arzusuymdu. Bosna Hersek İslam Birliği (Riyaset) Osmanlı dönemi Şeyhu'l İslamlığına bağlı bir kurum iken 1882 tarihinden itibaren Avusturya Macaristan dönemi ve ondan sonra Yugoslavya döneminde de farklı statüde de olsa çalışmalarını devam ederek, günümüze kadar din hizmetlerine özerk bir yapıya sahip devletten ayrı bir kurum olarak Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan, Müslümanları ile ülke dışında olan (Avrupa, Amerika ve Avustralya) Boşnak Müslümanları ve kendilerini anılan kuruma bağlı sayan diğer Müslümanlara hizmet vermekte olan, kendine ait anayasası ve yönetimi bulunan köklü bir kuruluştur. Bosna Hersek İslam Birliğinin (Riyaset) başında seçimle gelen Reîsülema ve merkez teşkilatında 5 daire başkanlığından (Riyaset) oluşan bir yönetime sahiptir. Taşrada ise de sekiz (8) İl Müftüsü ve İl Müftülüklerine bağlı 89 Başımamlık (İlçe Müftüsü) ile hizmet vermektedir. Halen Reîsülemaalık görevini 2012 yılında seçilen Husein ef. Kavazović yürütmektedir. Ülke içerisinde din eğitimi faaliyetleri, Riyaset'e bağlı 7 medrese (imam hatip liseleri), 2 ilahiyat ve 2 İslam Pedagoji Fakültesi, Bosna Hersek Federasyon

Omerović'in Reîsülulema görevine seçilmesi, bugün ülkenin resmî dinî kurumu olan Bosna-Hersek İslam Birliği'nin (*Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini*) kuruluşu olarak kabul edilebilir.⁴ Bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, Avusturya Macaristan'ın varisi olan Sloven-Hırvat-Sırp Krallığı üzerinde bağlayıcılığı bulunan, 1919 yılında Saint German Antlaşması, Berlin Antlaşması ve İstanbul Protokolü'nde bulunan hükümler Bosna Hersek'te bulunan Müslümanlar ve krallıktaki diğer Müslümanların lehine uygulama yükümlülüğü olan bir hüküm getirmiştir. Bu hükme göre; “Müslümanlara hem kişisel olarak hem de onların dini kurumları bakımından tam koruma sağlanacaktır.” Krallık, söz konusu antlaşmaya dayanarak bazı düzenlemeler de getirmiştir. Bu düzenlemeler üç alanla ilişkili idi. Bunlar:

- Müslümanların aile ve mirasla ilgili konularının Şeriat kanuna göre düzenlenmesi;

Boşnak öğrencilerin İstanbul'da okumalarını kesmek için, Avusturya-Macaristan'ın inisiyatifi ile Sarajevo'da Yüksek Şer'i Okulu açılmıştır (1887). Avusturya-Macaristan'ın böyle bir girişimi ilk görünüşte iyi niyetli görünse de, asıl amacı Boşnakları tamamen İstanbul'dan koparmak ve yavaş yavaş Batı İslam yorumunu uygulamaya koymaktır.

- Mevcut camiler, mezarlıklar, vakıflar ve diğer dini yapıların devlet tarafından korunması;

Söz konusu kanun yürürlüğe girdikten az bir zaman sonra Bosna Hersek İslam Birliği'nin vakıf malları Devletçe el konulmaya başlandı. İmam-hatiplerin (medreselerin), tekkelerin, Kur'an kurslarının (mekteplerin) ve bir kısım camilerin kapatılarak, vakıf mallarının Devletçe el koyma uygulamasını daha sonraki bütün rejimler takip etmiştir.

- Ülkede Reisu-l-ulema müessesesinin kurulması.⁵

bölgesinde ilk ve orta öğretim okullarında din bilgisi ve ahlak kültürü dersleri ve bütün camilerde Kur'an Kursları mevcuttur. Bosna Hersek İslam Birliğinde yaklaşık müftü, baş imam ve imam-hatip olmak üzere 1500 personel ve 2409 cami ve mescit bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz: Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Veselin Masleša, Sarajevo 1987, s. 355.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz: Enes Durmišević: *Uspostava i pravni položaj a Islamske zajednice u BiH*, Sarajevo, 2002, s. 124. (Yüksek lisans tezi.); Mustafa Imamović, “*Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i bivšoj Jugoslaviji*”, Glasnik, S. 1-2, VIS, Sarajevo, 1992, ss. 90-101.

⁵ Bkz: Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878-1914.*, Svetlost, Sarajevo, 1976.; Ayrıca bkz: Eugen Sladović, *Priručnik zakona i naredaba za upravnu službu u Bosni i Hercegovini*, S. 27, s. 136 ve 329.

Sloven-Hırvat-Sırp Krallığı'nda sadece Bosna Hersek İslam Birliği dini işlerinde bağımsızdı. Bosna Hersek dışında kalan Sırbistan ve Karadağ'daki İslam Toplumlarının evlilik ve mülkiyet gibi işleri devlet yönetiminin bir unsuru olarak tanımlanmıştı.

Ancak bu dönemde Müslümanlar için fazladan sorun yaratan yeni bir süreç başladı: Biri Saraybosna'da diğeri Üsküp'te iki adet Ulema Meclisi ortaya çıkmış⁶, bunun sonucu olarak 1929 yılında Riyaset Belgrad'a taşınmıştır. Daha sonraları Kral; Reisü'l-Ulema, Saraybosna ve Üsküp müftülerinin atamalarını kendisi yapmaya başlayınca⁷, Müslümanların en önemli kurumunun, Kral tarafından tamamen siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanılmaya başlanması, Bosna Hersek İslam Birliği'nin (Riyaset) stratejisinin ve politikasının, Boşnakların çıkarlarının aksine bir yönde cereyan etmeye imkânı verebilmesi Boşnakları rahatsız etmiştir.

Genel Boşnak Düşüncesinin Sosyal Arka Planı

Söz konusu yıllarda dini, siyasi, sosyal ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak Boşnakların din, eğitim-öğretim ve kültür mücadelesinde kendini gösteren *Boşnak düşünce dünyasını ve stratejisini* halk gruplarında karşılığını bulan dört ana unsura ayırabiliriz:

Birinci grup Batı'da eğitim gören Boşnaklar ki onları da iki alt gruba ayırabiliriz. Birincileri, Batının ilmi ve felsefi değerlerini hiç eleştirmeden kabul edip, dinin yorumunu tamamen bilimselleştirilmesi gerektiği fikrinin sonucunda ateizmi ve komünizmi alevlendiren ve Boşnak geleneğini tamamen yok edenlerdir. İkinci grup, birinci gurubun tam karşısında durmakta olan insanlardan müteşekkildi. Söz konusu bu grup Boşnaklar, Batı'da eğitimi görmüş ama kendi dini değerlerini ve geleneğini en üst seviyede tutanlardır. Ancak bu grup, Müslümanların gerileme sebebini *ulemanın* olumsuz tavırlarında gördüğü için ulema ile bir türlü barışamadı.

⁶ Marko Vekovic, Velizar Antic, "Karadağ Bosna Hersek İslam Birliği ve Sırbistan İslami Topluluklarının Bosna Hersek İslam Birliği ile İlişkilerde Farklılıklar", *Uluslararası Balkan Sempozyumu*, İstanbul, 2012.

⁷ Vekovic, Antic a.g. tebliğ.; Ayrıca bkz: Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Veselin Masleša, Sarajevo 1987, s. 354.; Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna Hersek'in hakim olduğu dönemlerde Boşnakların bağımsızlık faaliyetleri ile ilgili geniş bilgi için bkz: Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 1980.

İkinci grup, hem Arap ülkelerinde geleneksel çizgide eğitim-öğretim alan genç Boşnaklar hem de Saraybosna'da Yüksek İslâmî Şeriat-Teoloji Okulundan mezun olan Boşnaklardır. Bu grupla beraber Bosna Hersek'e islah ve tecdit hareketi gelip *El-Menar* etkisi günümüze kadar kendisini hissettirmektedir.⁸ Varlıklarının sürmesinin ana sebebi ise yukarıda sözü geçen genç Boşnakların Bosna Hersek'e döndüklerinde siyasi, dini eğitim-öğretim, irşad hizmetlerinde etkili olup, günümüz âlimlerinin hocaları olmalarıdır. *El-Menar* etkisinin altında kalan kişilerin yanı sıra Müslüman Kardeşlerin (جماعة الإخوان المسلمين) panislamist fikirlerini takip eden kişiler de mevcuttur. Bu gruptaki alimler Bosna Hersek'in en sıkıntılı günlerinde büyük fedakarlıklar yapan, bu bölgelerde İslam'ın, Boşnak kimliğinin, Boşnak İslam geleneğinin ve Bosna Hersek İslam Birliği'nin var olmasını ve gelişmesini sağlayan faktörlerin en önemlilerinden olmuştur.

Üçüncü grup tekkeler etrafında toplanan şeyh ve müritlerdir.

Dördüncü grup ise hükümete çok yakın çalışan ilahiyatçılarıdır. Bu gurup genellikle din işlerinde önemli görevler üstleniyorlardı. Doğuda geleneksel çizgide eğitim-öğretimi alan genç Boşnaklar ve Sarayevo'da bulunan Yüksek İslâmî Şeriat-Teoloji Okulundan mezun olan gençler 50'li yıllara kadar Bosna Hersek'te dini hayatın omurgasını teşkil ediyorlardı. Kendileri Bosna Hersek İslam Birliği'nin Boşnaklar için en önemli kurum olduğu bilincinde olup, 1936 yılında Bosna Hersek İslam Birliği için yeni bir anayasa çıkarmış⁹ ve iki adet olan Ulema Meclisi ve Vakıf Maarif Konseyini kaldırmıştır. Böylece SHS Krallığı'nda tek bir Ulema

⁸ Al-azhar üniversitesinde okumuş Boşnaklar hakkında genç bilgi için bkz. Jusuf Ramić, *Bošnjaci na El-Azheru*, Svjetlost, Sarajevo, 1997.; Ayrıca Müslüman Kardeşler Cemiyetinin Bosna Hersek'teki etkisi hakkında geniş bilgi için bkz: Mustafa Prlijača, *Pokret 'Muslimanska braća' nastanak, početni oblici djelovanja i refleksije na BiH*, El-Kalem, Sarajevo, 2006.

⁹ 1947 yılında çıkarılan yeni bir anayasa ile Bosna Hersek İslam Birliği'nin konumu tekrar düzenlenmiştir. Yugoslavya, devlet din ve vicdan özgürlüğü, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını beyan etmekteydi. Sonra Bosna Hersek İslam Birliği kendi anayasasını 1949, 1950, 1955 yıllarında da değiştirmiştir. 1969 yılında yeni bir anayasa yayınlandı ve Riyaset, Hırvatistan ve Slovenya Müslümanları ile ilgilenmeye başladı. 1990 yılında yine değişiklikler yapıldı. 1992-1995 yıllar arasında yaşanan savaştan sonra, Bosna Hersek İslam Birliği 1997 yılında Saraybosna'da yeni bir anayasa çıkarmış ve 97 anayasası da 26 Nisan 2014 tarihinde büyük değişiklikler yapılarak Bosna Hersek İslam Birliği Konseyi'nce kabul edilmiştir. Bosna Hersek İslam Birliği'nin Anayasaları hakkında geniş bilgi için bkz: Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.; Ayrıca bkz: Muhamed Salkić, *Štatut i ustavi islamske zajednice do 1945. godine*, Takvim, El Kalem, Sarajevo 1998, s. 339.

Meclisi (daha sonra Bosna Hersek İslam Birliği adını alacak) kurulmuş ve tek bir Reisu-l-ulema seçilmiştir. Riyaset tekrar Saraybosna'ya taşınmıştır. Bu ve buna benzer kararlar, Boşnakların siyasi hareket anlamında kısmen de olsa bir birliği sağlamış olduklarını göstermektedir. Sözü edilen dönemler Boşnaklar'ın kimlik arayışı, kendilerini bir millet olarak kabul ettirme çabaları ile yeni kurulan Krallık tarafından uygulanan zulüm, baskı, katliam, zorla göç, Boşnak topraklarını zapt etmeleri vb. olaylar ile geçmiştir.¹⁰

II Dünya savaşından sonra genelde Balkanlar'da özelde Bosna Hersek'te komünist rejimin kurulması ile birlikte, rejimin ilk yıllarında Bosna Hersek İslam Birliği'nin faaliyetleri sınırlandı, vakıf mallarına el kondu ve şeriat mahkemeleri ile Gazi Hüsrev Bey medresesi dışında bütün dini okul ve medreseler kapatıldı. Boşnaklar için çok zor geçen dönemin ardından, 1970'lerde başlayan liberalleşmeyle beraber Boşnak Müslüman toplumunda bir canlanma yaşandı. Elbette bu dönemlerde Boşnaklar tarafından tercüme faaliyeti ve müstakil İslam'ı konu edinen makale ve kitap yazılmıyor değil, ancak var olma mücadelesi söz konusu dini yayın faaliyetlerini sınırlandırıyordu. Dolayısıyla bu yıllarda halka doğru ve sağlam dini bilgiyi verecek imam-hatipler ve vaizlerin dini yayınlardan mahrum kalması ve buna bağlı olarak da İslam dünyasındaki gelişen dini yorumlardan sınırlı bir şekilde faydalanmışlardır. 80'li yıllardan sonra liberalleşme ve demokrasinin gelmesiyle birlikte dini alanda oluşan boşluktan yaralanan farklı dini görüşler Bosna Hersek'i kısmen etkilemeye başlamıştır.

Bosna Hersek'te tarih boyunca devamlı olarak yüksek din eğitimi veren bir kurumun varlığının, Bosna Hersek'te İslam'ın anlaşılmasına büyük katkısı olmuştur. Mekteb-i Nuvvab'tan (1887) dönüşen Yüksek İslam Şer'i İlahiyat Okuluna (1932), oradan da bugünkü Saraybosna İslami İlimler Fakültesi'ne (1977) dönüşen bu Fakültenin hocaları ve mezunları Bosna Hersek'te Hanefî-Mâtürîdî yolunun korunması hususunda önemli rol oynadılar. Ancak anılan Fakülte 1945 yılında Devlet tarafından kapatılmış olup, 32 yıl sonra 1977 yılında tekrar faaliyetlerine

¹⁰ Geniş bilgi için bkz: Saćir Filandra, *Bošnjačka politika u xx stoljeću*, Sejtarija, Sarajevo 1998; Samir Beglerović, *Tesavvuf Bosne u vidicima Fejzulaha Hadžibajrića*, Bookline, Sarajevo 2014.

başlayabilmiştir. Ancak 1887 yılından 1945 yılında kadar 407 öğrenci mezun olmuştur. 1977 ile 1998 yılları arasında mezun olan 138 öğrenciden 18'i bayandır.¹¹ Bu zaman zarfı içerisinde bu Fakültenin bu kadar az mezun vermesinin en önemli nedeni Devletin bu Fakülteye denklik vermemesidir. Dolayısıyla mezun olan öğrenci sadece Bosna Hersek İslam Birliği'nde çalışabilmekte idiler. Saraybosna İslami ilimler Fakültesi'nden mezun olan öğrencilerin çoğu Bosna Hersek İslam Birliği'nde önemli görevler üstlenmişlerdir. İmam-hatip ve Kur'an kursu görevlilerin çoğu da daha önceki medreselerde beş yıllık temel dini eğitim alan kişilerdir. Bundan dolayı, 95'li yıllardan sonra Bosna Hersek'in dini sahnesine gelen yeni dini hareket ve yorumlara karşı söz konusu sadece imam-hatip eğitimi alan kişiler tarafından ilmi bir şekilde cevap verilmesini beklemek hayli güç idi.

Boşnak Müslümanların dini kurumları farklı tarihi tecrübelerle güçlenerek bugüne kadar kendisini muhafaza edebilmişlerdir. Tarihi süreç içinde Boşnaklar çok zor siyasi, idari ve sosyal sorunlarla yüzleşmiş olmalarına rağmen İslam medeniyetinin ortaya çıkardığı dini kurumları muhafaza etme konusunda takdire şayan bir başarı ortaya koymuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğundan sonra, Bosna Hersek'ten çeşitli İslami ülkelere ilahiyat fakültesini okumaya giden öğrencilerin sayısı çoğaldı, Suudi Arabistan, Fas, Suriye, Mısır vb. ülkelerde okumaya başladılar. Söz konusu yıllarda İslam dünyasında ciddi bir reform hareketinin ortaya çıkması ve İslami reform çalışmalarını takiben, Boşnak öğrenciler kendi hocalarından etkilenecek Bosna Hersek'te de bir dini reform için çalışmalar başlattı.

85-90'lı yıllarda kısmen dini özgürlüğün başlaması, Bosna Hersek'in bağımsızlığının ilan edilmesi (1992) ve hemen ardından 1992-1995 savaşı süreci Bosna Hersek Müslümanları üzerinde büyük etkiler bıraktı. Dini özgürlüğün başlamasıyla Bosna Hersek'te o zamana kadar var olmayan yeni dini ideoloji ve yeni akımlar da gelmeye başladı.

¹¹ Sarajevo İslami İlimler Fakültesi hakkında geniş bilgi için bkz.: Omer Nakičević, *Historijski razvoj Fakulteta islamskih nauka (1887 - 1998)*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1998.

Bosna Hersek'te Vehhabî ve Selefi Anlayışı Benimseyen Yeni Hareketler

Sosyalizmin çökmesiyle Bosna Hersek tekrar İslam dünyasının bir parçası haline gelmiştir. İslam dünyasının dini sorunları doğal olarak artık Boşnakların da sorunları olmuştur. Eski hükümetler tarafından ya tamamen yasaklanan ya da sıkı bir kontrol altında tutulan Boşnaklar, İslam dünyasından neredeyse yarım asırlık bir süre zarfında tamamen kopuk bir şekilde yaşamışlardır. Elli yıllık resmi ateizm süreci Boşnakları dini ve manevi bakımdan aç bırakmıştır. Burada dikkate şayan bir husus şu ki bu sürede itikadî bir bozulma söz konusu olmamış, ancak temel sorun elli yıllık ateizmin ve sosyalizmin çökmesinden sonra Bosna Hersek Müslümanlarının birden bire yeni karşılaştıkları İslami akımlara karşı kritik düşünme, değerlendirme ve sorgulama olmadan onları İslam adına saf bir şekilde kabul etmeleri olmuştur. Böylelikle sosyalizm çöküşü çok farklı yeni İslami akım ve ideolojiler ile farklı dinlerin ideolojilerine Bosna Hersek'in kapısını sonuna kadar açmış oldu.¹²

Genelde Yugoslavya'nın yıkılmasından özelde Bosna savaşı ve soykırımından sonra Boşnaklar, Batının çifte standart politikasına karşı, kendi İslam geleneğinin yanı sıra diğer İslam ülkelerinin modellerini de araştırmaya başladılar.

Bosna Hersek'te ana din anlayışı ve yorumu olan Bosna Hersek İslam Birliğinin çizgisinden sonra en çok taraftara/takipçiye sahip olan dini akım Vehhabî/Selefi akımı olmuştur.¹³ Savaş cephesi, mücahitlik ve onun kalıcı taşı Vehhabîlik için her zaman elverişli ve cazip bölgesi olmuştur. Bosna Hersek'te Vehhabîliğin tutulmasının sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Elli yıldan daha fazla bir zaman zarfında ateist yönetimlerce Müslüman toplumunu zorla dinsizleştirme çabaları;
2. Globalleşme hareketi ve komünizmin çökmesi;
3. Vehhabî anlayışında dine yaklaşımın toplumsal/kurumsalın aksine bireysel/ kişisel olması;

¹² Yeni dini akımların oluşumu ile ilgili bkz: John L. Esposito, *Islamska prijetnja, mit ili stvarnost*, Živinice, 2001.

¹³ Bkz: Muhamed Jusić, "İslamistički pokreti u XX stoljeću i njihovo prisustvo u Bosni i Hercegovini", *Islamska scena u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2011, ss. 29-41.

4. Dinin anonim/bilinmeyen kişiler için bir barınak haline gelmesi;
5. Ülkede hukuk ve güvenlik sistemi tam oturmadığından insanların guruplaşmada güvenliğinin aranması;
6. Batı karşıtı duruşu;
7. Bosna Hersek'teki savaş sonrası travma;
8. Ülkenin hayat standardının çok düşük olması.

Boşnakların yaşadıkları son savaşta da Batı'nın kararlı bir siyaset ve askeri müdahale yerine daha çok insani yardım faaliyetleri, Boşnakları bir kez daha hayal kırıklığına uğrattı. Bosna'da yaşanan soykırıma karşı Batının kayıtsız kalması batının insancıl (hümanist) ve liberal ilkelerinin güvenilirliğini Boşnakların gözünde tamamen yitirmiştir. Bu tutumları ile Batı adeta Boşnakları ölüme terk etmiş düşüncesi genel olarak Boşnaklarda yer etmiş olması Vehhabîlik anlayışının kendine tutunacak uygun bir zemin bulmasına neden oldu.

Bu durum karşısında Bosna Hersek İslam Birliği (Riyaset) Boşnakların asırlarca kendi kimliği olan Hanefi-Mâtürîdî çizgisini, anlatma ve koruma ihtiyacı hissetti. Gelişen yeni durumda, Bosna Hersek İslam Birliğinin hem geleneksel kurumsal din yorumunun ve bununla Riyasetin korunması, hem de Riyasetin toplumdaki itibarı ve gücünün korunması anlamını taşıyordu. Çünkü artık toplumda alternatif yeni bir paralel dini kurum oluşmaya başlamıştı.

Bosna Hersek'te Vehhabî akımı üç yöne enerjilerini yönlendirmişlerdir: 1. Resmi ulemayı kabul etmemesi; 2. Resmi dini kurumu kabul etmemesi ve 3. Devleti kabul etmemesi. Dolayısıyla, baştan itibaren yeni bir dini idarenin kurulmasına yönelik çalışmaları gizli bir şekilde sürdürmüşlerdir.

Vehhabîlik Boşnakların yoğun yaşadığı bölgelerde hızlı bir şekilde yayılmaya başladı. Daha sonra zikredeceğimiz 1995 tarihinden sonra Bosna Hersek'te kısmen varlıklarını sürdüren Şiiiliğin popüler olma stratejisinin aksine Bosna Hersek'te Vehhabîlik genel olarak halk arasında alt tabakayı, az okumuş veya hiç okumayan insanlar arasında yayılma stratejisini takip etti. Bosna Hersek'in coğrafyasına baktığımızda Vehhabîlik Boşnakların yoğun yaşadığı şehirlerde görülürken, Boş-

nakların azınlıkta yaşadıkları bölgelerde Vehhabîlik düşüncesine çok az rastlamaktayız.

Aslında, Vehhabîlik düşüncesinin genelde Balkan ve özel olarak Boşnakların dini yorumuna, yapısına, kimliğine ve Boşnak geleneğine tam zıt bir düşünce olduğu da söylenebilir. Mesela, Vehhabîliğin mi yoksa Şiiliğin mi Bosna Hersek toplumuna daha yakın olduğu sorusunun cevabı Şiilik olduğu söylenebilir. Şiilik tasavvuf, felsefe, ilmu'l kelam yani rasyonel ilimlere verdiği öneminin yanında, toplumdaki güzel sanatların, barışın, aşkın, muhabbetin değerlerin de ehemmiyetine vurgu yapmasıyla, özellikle 20. ve 21. yüzyılda hız alan İsraki felsefesinin (Perennial philosophy) şöhretinin bulunması yukarıdaki cevabımızı destekler mahiyettedir.¹⁴ Bunun tersini düşünecek olursak Vehhabîlik Bosna Hersek'teki tasavvuf, kelam, felsefe gibi ve Müslümanların yüz yıllardır var olan gelenek ve göreneklerine karşı olmasına rağmen başarılı bir şekilde tutulmuştur. Söz konusu Bosna Hersek'teki Vehhabîliğin yerelde tutunması 1992-1995 yıllar arasında yaşanan savaşın getirdiği insanlar arasındaki psikoloji ve zihin karışıklığına bağlanabilir. Yakın tarihte komşuları tarafından soykırıma uğramış halka tekrar aynı komşularla birlikte yaşama fikrini dini yorum ile anlatmak pek te kolay görünmemektedir. Bu yüzden, Vehhabi düşüncesinin barındırdığı kısmi radikalizm ve katı bir İslami düşünce ile beraber kendi mensupları haricindeki insanları ve hatta Müslümanları dışlayan ve yok sayan bir fikri taşıyan bazı Boşnak gruplar için tam da istedikleri düşüncenin temelini teşkil ederek Vehhabîliğin tutunmasına zemin hazırladı.

Söz konusu düşünceye göre, özellikle dini eğitim sistemine yeni bir şekil verilmesi gerekiyordu. Yeni anlayış sahiplerine göre *Boşnak İslam Geleneği*¹⁵ ılımlı ve yumuşak bir yorum teşkil ediyordu. Tabii olarak o halde söz konusu *Boşnakların İslam Yorumunu* bazı yeniliklere tabi tutmak lazımdı, bu yeniliklerin başında onu ilk önce temellendirmek daha sonra radikalleşmek ve sonuç itibarıyla de Araplaştırmak gerekiyordu.

¹⁴ Anılan cümle yanlış yorumlara yol açabilir ihtimalininin dolayı, yukarıdaki kastımız yüzeysel bir dini fenomenlerdir, yoksa temel itikadi ve hukuki konular değildir.

¹⁵ Boşnak İslam geleneği tabiri için bkz: Bosna Hersek İslam Birliği Anayasası, y. 1997, madde 4.

Bu bağlamda, toplumun gözünde Vehhabî akımın üyeleri aktif, çalışkan, salih insanlardı ve yerli alimlere göre daha çok “bilgi” sahibi oldukları gibi bir izlenim verilmeye çalışılmıştır. Vehhabî akımının alimleri Bosna Hersek’te davetle, fıkıhla ve akaid konular ile ilgilenmekteydiler. Bosna’nın siyasi, ekonomi veya sosyal durumu ile pek fazla ilgilenmek istemediler. Örnek vermek gerekirse, Bosna Hersek’te herhangi bir internet sayfasını açtığınız zaman, fıkıh veya akaid ilmine dair bir konuyu araştırmaya kalkarsanız, önünüze hemen ilk sayfaları mutlaka Vehhabî anlayışının ağır olduğu sayfalar çıkacaktır. Ama aynı sayfalarda, dini yorumu ile Bosna’nın ekonomik veya sosyal durumu ya hiç yer almaz ya da üstünkörü bahse konu olmaktadır.

Bu ve benzeri akımların, Yugoslavya ve savaş sonrasındaki Bosna Hersek’e sıçramasından sonra, Bosna Hersek’te modern çizgide ve Vehhabî çizgide olan âlimler arasında bir tartışma gündeme gelmiştir. İslam yorumunda bir gerileme yaşanırken, Vehhabî çizgide olan alimlerin yorumu ve fikirleri yükselmeye başladı. İnsanların Selef çizgide yaşamaları gerektiği fikri, Islama kalpleri ısınmış yeni insanların anlayışında İslam’ın kaynağına, ilk dönemin anlayışına dönülmesi olarak algılanmış, donanımlı dini bilgiden mahrum olan kişileri bahse konu alan bu anlayış onları Vehhabî anlayışına çok kolay sürüklemektedir.¹⁶

Bosna Hersek İslam Birliği’nin Hanefî-Mâtürîdî Yorumu

Yukarıdaki açıklanan nedenlere bağlı olarak Bosna Hersek İslam Birliği tarafından artık *Boşnak İslam Geleneğinin* korunması, Boşnak geleneğinin Boşnaklar arasında yayılması gerektiğine binaen bir an önce çeşitli bildirgeler, kararlar ve fetvalar vermeye başlandı.

Hemen 1993 yılında Bosna Hersek İslam Birliği tarafından verilen fetvaya göre: Bütün İl ve İlçe müftüleri, din görevlileri, imam-hatipler ve diğer üyeler bütün konularda Hanefî ve Mâtürîdî yorumunu esas alacaktır. Yeni dini akımların *Boşnak İslam Geleneğine* ters ve zararlı oldu-

¹⁶ Söz konusu Vehhabî anlayışın sonucunda, iki, üç veya dört kadınla evlenip bir süre sonra onlardan boşanıp kaybolan kocalar çoktur. Bosna Hersek Devlet kanuna göre poligami yasak olup, bir insan yalnız bir kadınla resmi olarak evlenebilir. Kilise, Cami veya diğer herhangi mabette yapılan hiçbir dini nikâh Devlet tarafından tanınmamaktadır. Dolayısı ile, sadece dini nikahla evlenen kadınlar boşandıktan sonra çok mağdur kalmaktadırlar. Bu konuda Bosna Hersek İslam Birliği tarafından sadece dini nikahın geçerli olmadığı yönünde çok açık ve net bir şekilde bütün Bosna Hersek Müslümanlarını bağlayan fetvayı getirmiştir. Bkz: *Glasnik IZBIH*, S. 1-3, Sarajevo 1994, s. 295.

ğu, insanlar arasında anlaşmazlıklara ve ayrışmalara yol açabileceği (Müslümanların birbirlerini tekfir etmeleri gibi), Bosna Hersek'te yüz-yıllardır var olan *Boşnak geleneğini* bozabileceği dolayısıyla burada yeni dini anlayışların hoş karşılanmayacağı konusu Bosna Hersek İslam Birliği'nin 1994 yılındaki oturumunda karara bağlanmıştır.¹⁷

Diğer taraftan 2002 yılında yapılan istatistik araştırmasına göre Bosna'dan yurtdışında ilahiyat okumaya giden öğrenci sayısı ve ülkelere dağılımı şöyledir: Pakistan 8, İran 28, Ürdün 34, Lübnan 1, Suudi Arabistan 107, Mısır 40, Suriye 60, Türkiye 11, Kuveyt 1 ve Libya'da 2 öğrenci.¹⁸ Saymış olduğumuz öğrencilerin çoğunun Bosna Hersek İslam Birliği'nde görev almaları mümkün değildir. Çünkü Bosna Hersek İslam Birliği'nin sadece Türkiye ve Mısır devletleri ile ilahiyat programlar hususunda anlaşmaları mevcuttur.

Bosna Hersek İslam Birliği dışında hareket eden Arap ülkelerinden yeni mezun olmuş bazı ilahiyatçılar yavaş yavaş toplumun içine girerek bir şöhret kazanabilmişlerdir. "Fıkıh ve akaid birliği" yüzyıllarca Boşnak Müslümanlarını bir arada tutmuş, onların kimlik varlığına yardımcı olmuştur. Ancak ilahiyattan yeni mezun olmuş öğrenciler toplumun ihtiyaçlarını ve toplumun birliğini gözetmeksizin farklı dini konular anlatmaya başladı. Kadınların örtünmesi, Takvimin birliği, namaz kılma şekli, ezan ve Kur'an'ın güzel (makamlar icra ederek) sesle okunması, cenaze ile ilgili konular, cami ve mescitlerin sadece bir mabed olarak değil yatma ve sohbet yeri olarak kullanılması, en geniş anlamıyla tasavvuf, tekke ve türbe ile ilgili konular artık Müslümanların tartıştıkları güncel meseleler olmuştur.

Yeni Dini Akımlara Karşı Bosna Hersek İslam Birliğinin Yaklaşımı

Vehhabî akımı yeni dini yayınlarla Bosna Hersek'e çok hızlı bir şekilde girmeyi başarmıştır. Bosna Hersek İslam Birliği'ne hiç danışmadan kendi literatürünü (yeni mezun olmuş öğrencileri marifetiyle) tercüme ederek, halka dağıtmaya başladı. Düşüncelerine ait literatürü içeren kitaplar Kur'an-ı Kerim ile birlikte dağıtılarak, tercüme edilen kitapların

¹⁷ *Glasnik IZBIH*, S. 1-3, Sarajevo, 1994, s. 174 ve s. 198.

¹⁸ Muharem Omerdić, "Vjersko-prosvjetni kadar Islamske zajednice danas", *Muallim*, III, S. 8., Sarajevo 2002. ss. 92-93.

doğruluğunun Kur'an ile güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Gelişen bu olaylara karşı 1995 yılında Bosna Hersek İslam Birliği Meclis oturumunda konu tartışılmış ve Bosna Hersek İslam Birliği'nin izni olmadan hiç kimse dini literatürü Bosna Hersek'in genelinde dağıtamaz kararı alınarak, önlem alınmaya başlamıştır.¹⁹ Bu şekilde Bosna Hersek İslam Birliği tarafından Bosna Hersek'teki dini literatür konusuna nihai noktayı da koymuş oldu.

Vekâletle Kurban kesimi, Hac ve umre işleri, Zekât ve Sadaka-i fitır toplama işlerinin organize edilmesinin tamamen Bosna Hersek İslam Birliği'ne ait olması hususu Bosna Hersek İslam Birliği tarafından en canlı ve kararlı bir şekilde savunulan konulardan idi. Bosna Hersek'te savaştan sonra gelen farklı dini gruplar tarafından Boşnak halktan zekat ve sadak-i fitır toplanmaya başlanınca Bosna Hersek İslam Birliği çok ciddi bir şekilde harekete geçti. "İslam'ı ve İslam'ın emrettiği (kurban, zekât ve diğer emirleri) hususları kurumsal olarak temsil etmek sadece Bosna Hersek İslam Birliği'ne aittir ve sadece Bosna Hersek İslam Birliği tarafından yapılır."²⁰ Bu şekilde Bosna Hersek İslam Birliği kendi en büyük gelir kaynağını koruma altına alarak, söz konusu karar ile ilgili hususları Bosna Hersek'te ve yurt dışındaki bütün önemli muhatap kurum ve kuruluşlara ivedilikle göndermiştir.

Her hâlükârda Boşnakların en önemli ve yegâne kurumu olan Bosna Hersek İslam Birliği'nin, yeni gelen dini akım ve ideolojilere karşı, doğru ve zamanında adımlar atmış olduğu söylenebilir. Nitekim Bosna Hersek'te herhangi yeni bir dini akım hiç bir zaman hoş karşılanmamakta, sadece Boşnakların içinde fitne yaratabileceği, Boşnakları bölebileceği ve en kötüsü mezhebi ayrışmalara sebep olabileceği Bosna Hersek İslam Birliği tarafından her zaman dile getirilmektedir.²¹

Bosna Hersek'te İslam'ın yorumlanması ile ilgili 27.03.2006 yılında Bosna Hersek İslam Birliği tarafından çok geniş 3 maddelik bildiri yayınlanmış ve 8.11.2006 tarihinde ise söz konusu bildiriye 9 madde daha

¹⁹ "Zapisnik sa redovnog zasjedanja Sabora Islamske zajednice u Republici Bosni i Hercegovini", *Glasnik Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, S. 7-9, Sarajevo, 1995, s. 296.

²⁰ *Glasnik Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, S. 7-9, Sarajevo, 1995, s. 304.

²¹ Rešida Hafizović, "Oni dolaze po našu djecu", *Oslobodenja*, S. 336, y. 25.11.2006, s. 2.; Enes Karić, "Šta to rade iza brade", *Ljiljan*, y. 24.11.1993., s. 29.; Džemaludin Latić, "Razbijanje Bošnjaka pod plaštom islama", *Ljiljan*, y. 3.05.1995, s. 29.

ilave yapılarak tekrar yayınlanmıştır.²² Bildiri iki temel hususu içermektedir. Birincisi Boşnaklar arasında parçalanmaya ve bölünmeye sebep olabilecek her türlü dini akım, grup, ideoloji ve anlayışa kesinlikle müsaade edilmeyecek olması, ikincisi ise Bosna Hersek İslam Birliği bütünlüğünün ve huzurunun korunması. Bildiri Bosna Hersek'te İslam'ın resmi ve kurumsal yorumlanması ve yüzyıllardır var olan geleneğin korunması demektir.

Bosna Hersek'te faaliyete başlayan yeni dini grup ve ideolojilere karşı verdiği en önemli kararlar arasında; İslam'ın Hanefî mezhebine göre yorumlanması ve ibadet edilmesi, Cami'nin içinde ve etrafında uyulması gerekenlerle ilgili kararlar, Zekat ve Sadaka-i Fıtrın sadece Bosna Hersek İslam Birliği'ne verilmesinin Farz olduğu fetvası, Srebrenitsa ile ilgili fetva, LGBT'li kişiler hakkındaki fetva gibi güncel ve önemli konular hakkında kararlar olarak sorumluluk almış bulunan Bosna Hersek İslam Birliği, Boşnakları hem korumaya hem de bilgilendirmeye çalışmaktadır.

1995'ten günümüze kadar Bosna Hersek İslam Birliği'nin Bosna Hersek'te bulunan yeni dini guruplara karşı özellikle Vehhabî anlayışına karşı en açık ve belirgin olarak attığı adımlardan birisi, 2016 yılında Bosna Hersek İslam Birliği'nin çatısı altında olmayan camii ve mescitleri Bosna Hersek İslam Birliği'nce kapatma kararı olmuştur.

Bosna Hersek İslam Birliği kendi çatısı altında olmayan camii ve mescitleri²³ yöneten şahıslarla 26.12.2015 tarihinden 25.03.2016 tarihine kadar müzakereler yürüterek, bütün camii ve mescitlerin Bosna Hersek İslam Birliği'nin çatısı altına girmeleri için davet etmiştir.

Bosna Hersek İslam Birliği bütün Müftülüklere kendi bölgesinde “paralel-cemaatler” ile müzakereler başlatmak için emir vermiştir.²⁴ Bu kapsamda davet edilen söz konusu dini guruplar, Selef/Vehhabî, Şii ve çeşitli tarikat mensubiyeti olan guruplardan oluşmaktaydı. Özellikle çe-

²² “Rezolucija a Islamske zajednice o tumačenju islama i Addenda na rezoluciju a IZ-e od 27. Marta 2006. godine”, *Preporod*, S. 22/840, Sarajevo 2006, s. 5.

²³ Bosna Hersek İslam Birliği kendi çatısı altında olmayan camii ve mescitleri “paralel cemaatler” olarak nitelenmiş, biz de artık bundan sonraki cümlelerimizde aynı ifade kullanacağız.

²⁴ Bosna Hersek İslam Birliği'nin bütün Müftülüklere gönderdiği ilgi yazı: 4. 6. 2015. tarih ve 02-08-2-2399/15 sayılı yazı.

şitli tarikatlar vakıf mallarını gasp ettikten sonra, Bosna Hersek İslam Birliği'ni kabul etmeme yolunu denemiş ancak Bosna Hersek İslam Birliği'ne bağlı Tarikat Merkezi böyle girişimlerin önünü kesmiş ve söz konusu tarikatlar kısmen Bosna Hersek İslam Birliği'nin çatısı altına girmiştir. Müzakereler başlamadan önce söz konusu “paralel-cemaatlere” ait camii ve mescit gibi dini yapıların Bosna Hersek'teki tahmini sayısı 64 olup²⁵, müzakereleri kabul eden 38 “paralel-cemaatten” 14'ü Bosna Hersek İslam Birliği'nin çatısı altına girmek için protokol imzalanmış, 22 “paralel cemaat” ise protokol imzalamak için müzakerelerin devam etmesi kaydıyla sürecin uzatılmasını talep etmiştir.²⁶

Aslında “paralel-cemaatler” ile ilgili en önemli husus, dünyada radikal anlayışın artmasından doğan devletlerin korkusu ve artık radikal veya radikal gibi görünen anlayışları denetim altına almak için din devlet ilişkisini olumlu yönde etkileyecek adımların atılabileceğine dair bir göstergedir. Bütün “paralel-cemaatlerin” Bosna Hersek Devletinin tanıdığı tek İslami din kurumu olan Bosna Hersek İslam Birliği'nin kontrolü altına girmesi radikal anlayışın kontrol altına alınması demektir. İkinci önemli bir husus da, “paralel cemaat” olarak işaretlenen kurum ve kişilerin, Bosna Hersek İslam Birliği'nin çatısı altına girmesi yani üyelik kaydını yapmak için davet edildikten sonra, yapmayanlar ilerde bir dini suç ile karşılaştıkları zaman kendilerinin hesap vermesi olacaktır. Bosna Hersek İslam Birliği'ni Bosna Hersek devletinin tek resmi kurum olarak kabul etmesi aynı zamanda Hanefî-Mâtürîdî mezhebinin Bosna Hersek'te geçerli olan tek İslam yorumu olarak kabul etmesi demektir. Zaten bu yorum Bosna Hersek'te beşyüz yıl aşkın bir süre varlığını sürdürdüğünden dolayı bütün müslümanların kabul etmesi ve ona göre dinini yaşaması en güzel ve en ideal olan bir yorumdur.

Boşnakların geleneklerinin korunmasına verdikleri önemi vurgulayan diğer bir husus dikkate şayandır. 1995 yılında savaşın bitmesiyle Avrupa'dan maddi destekler gelerek *İslam Kültür Merkezleri* inşaa etme

²⁵ <http://www.islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/23381-zamjenik-reisu-l-uleme-64-dzemata-su-nelegalna> (01.02.2017); <http://www.faktor.ba/vijest/-iz-u-bih-paradzematima-cenositi-posljedice-ako-se-ne-ugase-202479> (05.02.2017)

²⁶ Bkz.: 27 Nisan 2016 tarihinde Bosna Hersek İslam Birliği Sabor (Meclis) toplantısında “paralel cemaatler” ile ilgili kabul edilen Rapor. (<http://www.islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/23732--predstavio-izvestaj-o-razgovorima-sa-paradzematima> (25.04.2016)

taleplerine Boşnaklar karşı çıkmıştır. İslam Kültür Merkezlerinin göçmenlerin ve diasporanın (yurdundan edilmişlerin) müessesesi olduğu, oysa Bosna Hersek'te Boşnakların hem yerli millet hem de nüfus bakımından çoğunlukta olduklarını, Boşnakların kültüründe yer edinmiş iki kurum olan cami ve okulun var olduğunu ve İslam Kültür Merkezlerine hiç gerek olmadığı ifade ederek, Batı'dan gelebilecek yeni dini projelere itiraz etmişlerdir. İslami Kültür Merkezleri tamamen azınlık sendromu ile yapılmış olduğunu ve Müslümanların asırlarca ve çoğunlukta yaşadığı ülkeler için uygun olmadığını dile getirdiler. Çünkü genel olarak, İslami Kültür Merkezleri son savaşa kadar Boşnaklar için tamamen bilinmeyen bir müessese idi. O zamana kadar Boşnaklarda dini müessese olarak cami, mescit ve tekke vardı. Batı'da İslam Kültür Merkezlerinin Müslümanlar için sosyal, dini ve manevi hayatın bir yuvası olduğu takdir edilmiş ancak Bosna Hersek gibi beş asırdan daha fazla İslam'ın var olduğu bir ülke için uygun olmayacağı kanaatindeydiler. Boşnakların, Bosna Hersek'te İslam Kültür Merkezlerinin inşasına karşı olmalarının sebeplerinden ilki kendi geleneğinden uzaklaşma ve zamanla unutma korkusu, ikincisi ise kendilerine göre uygun olmayan Arap-islam yorumu ve Araplaşma korkusudur.

Sonuç

Kendi İslam yorumuna, geleneğe ve adetlere bağlı kalmak ve onları korumak, kendi kimliğini, varlığını ve tarihini korumak demektir. Bosna Hersek'e Osmanlı yolu ile İslam gelmiş, bu bölgenin de, doğal olarak, mayasını da almıştır. Doğu ile Batı dini sahasını iyi bilen ve Türk-İslam geleneğine bağlı olan Boşnak Müslümanlar arasında Vehhabiliğin veya Şiiliğin propagandasını yapmak Boşnakları ve onların kimliğini yok etmek, 550 yıl süre zarfında toparlanan ve harmanlanan dini tecrübe birikimini sıfırlamak demektir. Çok zor şartlar altında, zulüm ve soykırımlar görerek 550 yıl kendi geleneği ve İslam yorumunu koruyan ve onu geliştirmek için uğraşan Boşnak Müslümanlara dini akımların yaptığı propagandalar bu bölgelere verebileceği hiçbir şey yokken, özellikle konumuz ile esas olarak Vehhabî ve Şii İslam anlayışı devam ederse, zaten varlık mücadelesi veren Boşnak Müslümanların bölünmesine, parçalanmasına ve zayıf düşmesine neden olacağından bölgedeki Müslümanlardan götüreceği çok şey olacaktır. Bosna Hersek'te tekfir, radika-

lizm, aşırılıkçılık, terörizm, anti-semitizm, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi toplumun kanserli hastalıkları Boşnak Müslümanlar arasında hiçbir zaman olmamıştır. Elbette globalleşen dünyada doğal olarak etkileşim yaşanacaktır. Ancak insanların kendi gelenek ve göreneklerine bağlı kaldıkları sürece hiçbir toplumsal hastalık onlar arasında yayılamaz. En geniş anlamı ile gelenek canlı bir varlık olarak her neslin ona mutlaka bir şey ilave etmesi bekleniyor. Dolayısıyla geleneğe bir dini öge veya dini yorumu ekleyecek olan genç nesli hangi İslam yorumuna göre yetiştirdiğimiz hayati önem taşımaktadır. Özel olarak Bosna Hersek, genel olarak Balkan için en ideal İslam yorumu Hanefi-Mâtürîdî çizgisidir. İslam dünyasında akli ve eleştirel düşünceyi yeniden diriltebilmek için istifade edilebilecek en mühim gelenek Hanefi-Mâtürîdî damarıdır. Misal vermek gerekirse, rahmetli Muhammed Tayyib Okıç Bosna Hersek'ten Türkiye'ye farklı bir dini yorumu ile gelseydi Türkiye'deki İslam yorumuna faydadan çok zararı olabilirdi. Sonuç olarak, Bosna Hersek Avrupa Birliği'ne girme sürecinde ve girdikten sonra da kurumsal dini yapı ile ilgili kurallar değişime uğrayabilir, bundan dolayıdır ki Boşnakların kendi varlığını, kimliğini, dini yorumunu, geleneğini korumak için sıkı bir şekilde Hanefi-Mâtürîdî çizgisini takip etmeleri önem arz etmektedir. Nihayet Hanefi-Mâtürîdî görüşü Avrupa'daki Müslümanlar için de en ideal görüştür.

Kaynakça

- Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Sarajevo, 1997.
- Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987.
- Enes Durmišević: *Uspostava i pravni položaj Rijaseta Islamske zajednice u BiH*, Sarajevo, 2002.
- Mustafa Imamović, "Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini i bivšoj Jugoslaviji", Glasnik, S. 1-2, VIS, Sarajevo, 1992.
- Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašjo-politički razvitak BiH od 1878-1914.*, Svjetlost, Sarajevo, 1976.
- Eugen Sladović, *Priručnik zakona i naredaba za upravnu službu u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1915.
- Marko Veković, Velizar Antić, "Karadağ Bosna Hersek İslam Birliği (Rijaset) ve Sırbistan İslami Topluluklarının Bosna Hersek İslam Birliği (Rijaset) ile İlişkilerde Farklılıklar", *Uluslararası Balkan Sempozyumu*, İstanbul, 2012.
- Nusret Šehić, *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- Jusuf Ramić, *Bošnjaci na El-Azheru*, Svjetlost, Sarajevo, 1997.
- Mustafa Prljača, *Pokret 'Muslimanska braća' nastanak, početni oblici djelovanja i refleksije na BiH*, El-Kalem, Sarajevo, 2006.
- Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
- Muhamed Salkić, *Štatut i ustavi islamske zajednice do 1945. godine*, Takvim, El Kalem, Sarajevo, 1998.
- Saćir Filandra, *Bošnjačka politika u xx stoljeću*, Sejtarija, Sarajevo, 1998.
- Samir Beglerović, *Tesavvuf Bosne u vidicima Fejzulaha Hadžibajrića*, Bookline, Sarajevo, 2014.
- Omer Nakičević, *Historijski razvoj Fakulteta islamskih nauka (1887 - 1998)*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 1998.
- John L. Esposito, *Islamska prijetnja, mit ili stvarnost*, Živinice, 2001.

- Muhamed Jusić, "Islamistički pokreti u XX stoljeću i njihovo prisustvo u Bosni i Hercegovini", *Islamska scena u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2011.
- Muharem Omerdić, "Vjersko-prosvjetni kadar Islamske zajednice danas", *Muallim*, III, S. 8., Sarajevo, 2002.
- Rešida Hafizović, "Oni dolaze po našu djecu", *Oslobođenja*, S. 336, y. 25.11.2006.
- Enes Karić, "Šta to rade iza brade", *Ljiljan*, y. 24.11.1993.
- Džemaludin Latić, "Razbijanje Bošnjaka pod plaštom islama", *Ljiljan*, y. 3.05.1995.
- "Rezolucija Rijaseta Islamske zajednice o tumačenju islama i Addenda na rezoluciju Rijaseta IZ-e od 27. Marta 2006. godine", *Preporod*, S. 22/840, Sarajevo, 2006.
- "Zapisnik sa redovnog zasjedanja Sabora Islamske zajednice u Republici Bosni i Hercegovini", *Glasnik Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, S. 7-9, Sarajevo, 1995.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, *Bosna Hersek İslam Birliği Anayasası*, Sarajevo, y. 1997.
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, <<http://www.islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/23381-zamjenik-reisu-l-uleme-64-dzemata-su-nelegalna>> (01.02.2017)
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini <<http://www.islamskazajednica.ba/vijesti/aktuelno/23732-rijaset-predstavio-izvjestaj-o-razgovorima-sa-paradzematima>>, (25.04.2016)